

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

УДК 338.24.021.8

Пушкова Р.Г.

**СВІТ-СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПРОЦЕСУ РИНКОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ В Україні**

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 051 «Економіка»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Теорії та моделі управління економікою»

ОДЕСА – 2019

Кваліфікаційна робота є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Грималюк Андрій Вікторович,
Одеський національний економічний
університет, доцент кафедри загальної
економічної теорії та економічної
політики

Рецензент: доктор економічних наук, професор
Колодинський Сергій Борисович,
Одеська державної академії будівництва та
архітектури, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться 9 грудня 2019 року о 9:00 год, на засіданні державної атестаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 202

З кваліфікаційною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 214

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність даної теми визначається тим, що в даний час Україна знаходиться в свого роду точці біфуркації, що визначає траєкторію її подальшого руху. При цьому, з одного боку, світовий досвід показує, що в ХХ і тим більше в ХХІ ст. економічний ривок вперед можливий лише на основі державного капіталізму, який передбачає керований розвиток економіки. Але, з іншого боку, модель державного капіталізму протилежна тій моделі стихійного капіталізму, яку західне ядро капіталістичної світ-системи за посередництвом МВФ, Світового банку, СОТ та іншими шляхами прагне нав'язати країнам периферії. Світ-системний аналіз показує, що з точки зору західного ядра капіталістичної світ-системи така стратегія цілком доцільна. Вона спрямована на те, щоб в зародку зупинити саму можливість утворення нових конкурентоспроможних ядер світ-системи, подібних тому, що формується в Східній Азії. Тому світ-системний аналіз дозволяє категоріально розкрити закономірний характер залежності між політико-економічною структурою сучасного світу і застарілою моделлю ринкової трансформації в Україні. Таким чином, актуальність світ-системного підходу визначається тим, що він об'єктивно спрямований проти спрощених уявлень про шляхи подальшої ринкової трансформації України, відповідно до яких зняття поверхневих корупційних нашарувань і нової хвилі приватизації досить для успішного розвитку української економіки.

Світ-системний підхід до аналізу ринкової трансформації в Україні не є чимось новим для кафедри загальної економічної теорії і економічної політики ОНЕУ. Останнім часом він фактично став однією з нових кафедральних наукових традицій, яка носить ще переважно усний характер. Тому виникає можливість скористатися тією обставиною, що ці перспективні багатообіцяючі ідеї ще не встигли отримати відповідного письмового втілення і спробувати в силу своїх можливостей просто надати письмову форму тим науковим ідеям, які вже носяться в повітрі і широко обговорюються на кафедрі.

Слід також враховувати, що у вітчизняній економічній літературі цей підхід не отримав ще широкого розповсюдження. З одного боку, є велика переважно закордонна література, присвячена світ-системному аналізу, починаючи з праць Іммануїла Валлерстайна і закінчуючи їх широким обговоренням в ході триваючої наукової дискусії між його прихильниками і противниками. З іншого боку, існує не менш велика вітчизняна література, присвячена аналізу процесу ринкової трансформації в Україні, представлена, перш за все, роботами А.К.Покритана, М.І. Зверькова, Л.Л. Жданової, В.П.Гейца, А.А.Гріценко і ін. авторів, в яких глибоко проаналізовані об'єктивний економічний зміст ринкової трансформації в Україні і розроблена теоретична модель керованого розвитку, що визначає ту економічну політику держави, яка необхідна для структурної перебудови та технологічної модернізації національної економіки в процесі реіндустріалізації. Однак потенційні можливості світ-системного аналізу

використовуються для наукового обґрунтування такої економічної стратегії ще далеко не повністю.

Тому **метою дослідження** є більш широке використання наукових можливостей світ-системного підходу для розробки проблем керованого розвитку національної економіки і для з'єднання двох процесів досліджень, що паралельно протікають, один з яких пов'язаний з розвитком світ-системного аналізу, а інший - з науковим обґрунтуванням шляхів ринкової трансформації України.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі **завдання дослідження**:

- дослідити процес розколу ядра капіталістичної світ-системи та освіти нового світ-системного ядра в Східній Азії, який розпочався в ХХІ ст.;
- проаналізувати перспективи подальшого розвитку світ-системного підходу в ХХІ ст.;
- провести порівняльний аналіз класичної моделі стихійної ринкової трансформації та сучасної моделі керованої ринкової трансформації;
- вивчити взаємозв'язок процесів ринкової трансформації та індустріалізації економіки;
- оцінити вплив капіталістичної світ-системи на ринкову трансформацію в Україні;
- проаналізувати неоліберальну модель стихійної ринкової трансформації України в контексті світ-системного підходу;
- оцінити перспективи технологічної модернізації національної економіки в процесі керованої ринкової трансформації.
- обґрунтувати значення контролю суспільства над державою як найважливішої умови керованої ринкової трансформації.

Об'єктом дослідження є процес ринкової трансформації національної економіки та його суперечності, а також історично сформовані форми руху цих протиріч.

Предметом дослідження є ступінь адекватності сформованої моделі ринкової трансформації України об'єктивному економічному змісту цього перехідного процесу, що розглядається в глобальному історичному контексті розпадається ядра капіталістичної світ-системи.

Найважливішою методологічною основою дослідження служить світ-системний підхід до аналізу, сутність якого полягає в розгляді світової економіки як єдиної системи, в структурі якої головна роль належить політико-економічним відносинам, що складаються між ядром і периферією. Методологія світ-системного аналізу передбачає, з одного боку, такі фундаментальні, загальнонаукові підходи, як діалектика і детермінізм, і, з іншого боку, такі конкретні наукові принципи, як історизм і системність. Це дозволяє органічно поєднати світ-системний аналіз з методологічними принципами системно-діяльнісного підходу, іманентного Одеській школі економічної думки. Крім того, в дослідженні послідовно використовується загальний метод наукової абстракції, на основі якого побудована вся логічна структура роботи і її поділ на частини, в першій з яких розглядаються

питання світ-системного аналізу, абстраговані від специфіки вітчизняної економіки, у другій - проблеми ринкової трансформації України, абстрактні від світ-системного підходу, і, нарешті, в третьому розділі світ-системний підхід з'єднується з аналізом процесу ринкової трансформації.

Інформаційна база дослідження включає роботи І.Валлерстайна і його послідовників, присвячені світ-системному аналізу; матеріали багаторічної наукової дискусії між прихильниками і противниками світ-системного підходу, публікації А.К.Покритана, що розкривають об'єктивне економічний зміст ринкової трансформації в Україні, наукові монографії та статті М.І.Зверькова, Л.Л.Ждановой, присвячені світовій і вітчизняній економіці; публікації В.П.Гейца, А.А.Гріценко та інших вітчизняних економістів; обговорення доповіді Дж.Фокса про протекціонізм і свободу торгівлі, опублікованого в журналі «Економіка України», нормативно-законодавчі акти України й інших країн, матеріали наукових конференцій і досліджень, звіти та аналітичні матеріали відповідних державних органів та ін.

Практична значимість роботи полягає в можливості її використання для подальшого дослідження світ-системного підходу і вирішення проблеми реалізації сучасної моделі управління ринковою трансформацією в Україні.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань) та 4 додатків. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок. Основний зміст викладено на 71 сторінці. Робота містить 4 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретичні основи світ-системного аналізу»* вказується, що світ-системний аналіз досліджує соціальну еволюцію систем суспільств, а не окремих соціумів. У цьому світ-системний підхід схожий з цивілізаційним, але йде трохи далі, досліджуючи не тільки еволюцію соціальних систем, що охоплюють одну цивілізацію, а й такі системи, які охоплюють більше однієї цивілізації або навіть всі цивілізації світу. Цей підхід був розроблений в 1970-і рр. А. Г. Франком, І. Валлерстайн, С. Аміном, Дж. Аррігі і Т. дус Сантус. В якості найважливішого попередника світ-системного підходу, який заклав його основи виступає французький історик Ф. Бродель.

Оригінальність підходу І. Валлерстайна полягає в тому, що він пропонує принципово нову дослідницьку перспективу аналізу соціальних, економічних і політичних процесів, - світ-системну перспективу, в якій світ виступає як певне системне і структурне ціле, закони розвитку якого визначають траєкторії руху всіх окремих національних суспільств і держав.

Розвиваючи концепцію Ф. Броделя далі, І. Валлерстайн пропонує використовувати більш широке поняття "світ-системи". Міні-системи, являють собою просторово невеликі, відносно короткочасні і культурно-однорідні локальні утворення, панівної логікою розвитку яких є взаємний обмін різними благами. В ході сільськогосподарської революції з'явилася можливість виникнення більш значних і стійких утворень, світ-систем, такі як світ-імперії та світ економіки які охоплювали ширші просторово-часові межі.

Якщо всі докапіталістичні світ-економіки, в кінцевому підсумку, поглиналися співіснували з ними світ-імперіями, то на початку "довгого XVI століття" (тобто, близько 1450 роки), в силу ряду кон'юнктурних причин в приатлантичній частини Європи, на думку І. Валлерстайна, зароджується локальна світ-економіка, яка виявилася менш крихкою ніж інші. Капіталістична світ-система характеризується безперервним накопиченням капіталу. Вона складається з трьох частин, які в певному сенсі є «ідеальними типами»:

1) «ядра» (стосовно сучасної світ-системі це найбільш високорозвинені країни Заходу з розвиненим індустріальним / постіндустріальним виробництвом і сильною державою);

2) «периферії» (країни і райони, що спеціалізуються на видобутку ресурсів, що мають селянську економіку і слабка держава (країни третього світу);

3) «напівпериферія» (країни модернізації «другої хвилі»; в XX ст. Країни соціалізму, в даний час країни БРІК і т. П.).

На думку Валлерстайна, капіталістична світ-система заснована на нееквівалентному осьовому поділі праці та експлуатації між ядром і периферією. Країни ядра змушують периферію постачати сировину за заниженими цінами, що сприяє процвітанню центру і зубожіння периферії. Напівпериферія (її Валлерстайн порівнює з «середнім класом») рухлива, вона

виконує амортизаційні функції і нерідко є джерелом різних інноваційних змін.

Весь світовий досвід показує, що в дійсності успіху досягають лише ті країни, які створюють сучасну модель керованого розвитку і керованої ринкової трансформації. Саме ці в основному азіатські країни і, перш за все, Китай утворюють нове, східне ядро, яке вступає в конкурентну боротьбу зі старим, західним ядром капіталістичної світ-системи. Значення економічної політики підкреслює і І. Валлерстайн: «вирішальне значення державної влади для економічних процесів представляється вражаючим» [8, с. 99]. Економічна політика країн, що досягли економічних успіхів, була зорієнтована на створення сприятливих умов для нагромадження капіталу, необхідного для розвитку технологій і сприятливих умов для просування виробленої продукції на закордонні ринки.

З'єднавши на практиці активне громадське управління з товарно-капіталістичними відносинами завдяки свідомому використанню державою іманентних цим відносинам економічних законів за посередництвом відповідних форм господарювання. Цим успішним країнам вдалося створити дійсно симетричну і в цьому сенсі глибоко гармонійну політико-економічну систему, динамічна і статична боку якої виступають як єдність протилежно спрямованих залежностей між різними структурними рівнями системи. Такий «код успіху», який є ключем до категоріального розуміння «китайського дива», але він має разом з тим ширше, а, можливо, і загальне всесвітньо-історичне значення, цілком відповідає як діалектичній логіці, так і схильності китайської філософії до універсальної гармонії.

Китай, незважаючи на складні проблеми всередині країни і наростання глобальної невизначеності, зумів утримати стійке економічне зростання і продовжити проведення великомасштабних економічних перетворень. Економіка Китаю показує позитивні зміни в сфері структурних реформ і здатність утримувати ризики під своїм контролем, що допомагає країні залишатися однією з швидко розвинутих економік світу.

Південна Корея є унікальною країною з точки зору економічного зростання. За 1960-2017 ВВП на душу населення виріс і станом на 2017 становить 29 тис. дол. Зараз Корея - високорозвинена країна, член «Великої двадцятки», 11 економіка світу за розміром. Корея часто наводиться як приклад успішного дирижизму - втручання держави в економіку.

Порівнюючи 5 найбільших економік з 1967 по 2016 рр. найбільша економіка регіону — це Індонезія. Друга по ВВП економіка АСЕАН — це Тайланд. Відповідно, Індонезія також є країною з найбільшим населенням у Південно-Східній Азії. А ось по ВВП на душу населення лідирує Сінгапур, єдина країна першого світу в регіоні і фінансове серце АСЕАН.

У другому розділі *«Дослідження специфіки аналізу ринкової трансформації економіки»* дається загальна характеристика ринкової трансформації з позиції державного капіталізму.

Державний капіталізм успішно вирішив непросте завдання поєднання регулюючих механізмів держави з перевагами конкурентно-ринкового

механізму. Вони змогли стати найважливішими елементами нової моделі управління.

Така своєрідна державно-капіталістична модель (а в іншій редакції - «змішана економіка») має багатообіцяючу історичну перспективу завдяки своїй варіативності і мінливості.

Основні риси змішаної економіки:

- ☐ виникнення і розвиток державної власності;
- ☐ активне втручання держави в економічну діяльність;
- ☐ створення досить сильної системи соціальної захищеності, в т.ч. державних і приватних фондів соціального страхування та соціального забезпечення

Така своєрідна державно-капіталістична модель (а в іншій редакції - «змішана економіка») має багатообіцяючу історичну перспективу завдяки своїй варіативності і мінливості .

Природа такої державно-капіталістичної економіки така, що вона виступає в якості перехідної форми між різними полюсами господарського устрою - планом і ринком.

Поєднання ринкових сил і приватної власності з регулюючими силами держави в єдиній моделі керованого розвитку здатні за сприятливих умов надати державного капіталізму потужний заряд історичного динамізму. Такий синтез протилежностей може стати найважливішим джерелом розвитку країни шляхом технологічної модернізації та структурної перебудови національної економіки

Говорячи про необхідність свідомого використання державою об'єктивних економічних законів, не слід забувати і про закон циклічного розвитку капіталістичної економіки.

У літературі циклічний характер розвитку розглядається зазвичай в негативному аспекті, перш за все, в зв'язку з проблематикою економічних криз. При цьому не завжди враховується, що в дійсності кризи можуть відігравати важливу роль в процесі технологічного розвитку, не тільки очищаючи економіку від найбільш слабких ланок, а й стимулюючи масове періодичне оновлення основного капіталу на більш високій технічній основі.

Щоб вижити в умовах кризи і депресії, підприємства повинні вводити нову техніку, технологію і організацію виробництва для зниження витрат. Так зароджується та хвиля масового оновлення виробничого обладнання, яка породжує імпульси до переходу від депресії до пожвавлення і отримує подальший розвиток в фазі підйому.

Різноманітність і різновиди соціально-економічного розвитку окремих регіонів і країн у межах глобального відтворювального циклу є демонстрацією незведеності світового господарства до якогось одного універсального стандарту. Про це свідчать протилежні тенденції соціально-економічного розвитку країн Південно-Східної Азії та Латинської Америки, де процеси індустріалізації склалися по-різному.

У нових індустріальних країнах Південно-Східної Азії протягом останніх 40 років бурхливо розвивалась обробна промисловість, тоді як на

Заході вона скорочувалась. Однак у нових індустріальних країнах Азії першої хвилі (Гонконзі, Південній Кореї, Сінгапурі, на Тайвані) з деяким запізненням також позначилася тенденція до скорочення галузей обробної промисловості.

Навіть у найбільш індустріалізованій серед першого покоління «тигрів» Південній Кореї частка зайнятих в обробній промисловості досягла максимуму в 1989 р. (27,8 %), а частка обробної промисловості у ВВП — лише у 2011 р. (30,7 %) при 16,74 % усіх зайнятих, що свідчить про високу ефективність корейської індустрії

В країнах Латинської Америки, де відбувалися процеси деіндустріалізації. Це стало наслідком дії сукупності факторів, які можна віднести до набору інструментів неоліберальної концепції макроекономічного регулювання, які рекомендуються країнам, що розвиваються

У 1990-ті роки це були:

- 1) лібералізація зовнішньої торгівлі, внаслідок чого багато місцевих промислових підприємств не витримали конкуренції та закрилися;
- 2) завищений банківський процент, який націлений на стримування інфляції, але одночасно блокує інвестиційні ресурси, необхідні для виробництва;
- 3) встановлення завищеного обмінного курсу як антиінфляційного засобу, але одночасно він стимулює імпорт товарів, особливо китайських, та пригнічує експорт і підриває конкурентоспроможність промислових товарів

Висновки

В пострадянських умовах циклічна форма розвитку не складається стихійно сама собою.

Як це не парадоксально, її запуск об'єктивно вимагає свідомо керованого державою процесу створення адекватних технологічних передумов.

Досвід зарубіжних і, перш за все, високорозвинених країн свідчить про те, що промисловим циклом в принципі можна і потрібно свідомо управляти або, принаймні, його більш-менш успішно регулювати. Таке державне регулювання дозволяє, з одного боку, послабити негативні соціальні та економічні наслідки промислового циклу і, з іншого боку, посилити його позитивні ефекти, пов'язані з перебудовою технологічної структури виробництва на більш високій технічній основі.

У третьому розділі *«Капіталістична світ система і ринкова трансформація в Україні»* було визначено, що існуюча в Україні економічна модель містить ряд специфічних особливостей, в яких парадоксальним чином поєднуються недоліки радянського минулого та існуючого капіталізму.

Звідси такі її фундаментальні ознаки, як:

- ☐ панування бюрократії в союзі з олігархами;
- ☐ клановість і корупційність, які пронизали всі рівні управління;

□ відсутність гарантій приватної власності; ігнорування національних економічних інтересів;

□ антисоціальна спрямованість, яка проявляється в домінуванні приватних інтересів і неприйнятному соціальному розшаруванні суспільства, тощо.

Усі ці ознаки свідчать про периферійну модель, яка склалась у системі глобального капіталізму, де панують кланово-олігархічні групи, спираючись на неоліберальну ідеологію

Необхідність використання на сучасному етапі розвитку нашої країни змішаної моделі господарювання визначається, як мінімум, двома важливими обставинами.

1. українській економіці потрібна дійова політична воля державних еліт не у привласненні власності, не у клановій конкуренції за доступ до державних ресурсів, а у виробленні комплексного плану соціально-економічного зростання. Ключовим показником, на який має бути націлений комплексний план, є економічне зростання, тобто приріст ВВП;
2. нова технологічна революція, яка спричинить докорінні зміни в характері та складі майбутніх продуктивних сил, актуалізувала проблему вибору довгострокових цілей в інноваційній сфері, успішне досягнення яких, як показує світовий досвід, без активної участі держави практично не можливе.

У результаті ринкової трансформації у країнах, які виникли на постсоціалістичному просторі, то у більшості з них, у тому числі й в Україні, утвердилася неефективна модель капіталізму кланово-олігархічного типу.

Причини формування такої моделі капіталізму :

По-перше, це нерозуміння самої природи радянської економіки, де були присутні елементи кланової організації суспільства.

По-друге, це помилки, допущені у визначенні стратегії реформ, і підпорядкованість процесу реформування політичним інтересам нової еліти.

По-третє, це слабкість держави у процесі будівництва нового інституційного середовища і, як реакція на це, збереження і розвиток неформальних інститутів у політичній та економічній системі суспільства.

По-четверте, незнання істинних, а не декларованих мотивів влади, яка не була заінтересована у прозорому і конкурентному ринковому середовищі та соціальному захисті населення

Роль держави в ринковій економіці проявляється через такі найважливіші функції:

а) створення правової основи для прийняття економічних рішень (держава розробляє і приймає закони, що регулюють підприємницьку діяльність, визначає права і обов'язки громадян);

б) стабілізація економіки (уряд використовує бюджетно-податкову і кредитно-грошову політику для подолання спаду виробництва, згладжування інфляції, зниження безробіття, підтримання стабільного рівня цін і національної валюти);

в) соціально-орієнтований розподіл ресурсів (держава організовує виробництво товарів і послуг, яким не займається приватний сектор. Воно

створює умови для розвитку сільського господарства, зв'язку, транспорту, визначає витрати на оборону, науку, формує програми розвитку освіти, охорони здоров'я, вирішує екологічні проблеми і т.д.);

г) забезпечення соціального захисту та соціальної гарантії (держава гарантує мінімум заробітної плати, пенсії по старості, інвалідності, допомога по безробіттю, різні види допомоги малозабезпеченим і т.д.)

Для розробки ефективної економічної політики, що розкриває простір індустріалізації, політична влада повинна:

- бути рівномірно розподілена;
- уряд має бути підзвітний громадянам і реагувати на їх вимоги;
- економічні стимули повинні створювати інновації та впроваджувати їх у виробництво повинні бути у широких верств населення.

Здійснення індустріалізації та нової індустріалізації необхідний комплекс суспільних інститутів:

- створення профспілок (здатні чинити тиск на роботодавців з метою підвищення заробітної плати);
- розробки державної стратегії розвитку (яка можлива лише за умови консолідації суспільних сил, які зацікавлені в економічному розвитку і які спроможні впливати на владу та контролювати її дії).

Висновки

1. Важке економічне становище України багато в чому пояснюється тим, що під виглядом неоліберального дерегулювання їй наполегливо нав'язується давно застаріла ліберальна модель стихійної ринкової трансформації. Це відбувається багато в чому тому, що, кажучи категоріями світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна, традиційне ядро

капіталістичної світ-системи всіма силами прагне зберегти таку застарілу модель розвитку в країнах периферійного капіталізму.

2. Між тим весь світовий досвід показує, що в дійсності успіху досягають лише ті країни, які створюють сучасну модель керованого розвитку і керованої ринкової трансформації. Саме ці в основному азіатські країни і, перш за все, Китай утворюють нове, східне ядро, яке вступає в конкурентну боротьбу зі старим, західним ядром капіталістичної світ-системи. І ми бачимо, що традиційний центр світ-системи починає запекло чинити опір посиленню цього нового, азіатського центру, не зупиняючись перед перспективою широкомасштабної торгової війни, яка може сприяти новому глобальній кризі.

3. При цьому гострота ситуації посилюється тією обставиною, що в перспективі в процесі починається розпаду єдиного перш ядра капіталістичної світ-системи можуть виникати все нові і нові «ядра». В принципі при сприятливих умовах цей процес не виключений і на пострадянському просторі, ще користується залишками колишнього науково-виробничого потенціалу. Тому немає нічого дивного в тому, що традиційний західний центр капіталістичної світ-системи активно прагне нав'язати периферії і, перш за все, пострадянським країнам таку застарілу неоліберальну модель економіки, яка в зародку блокує будь-яку можливість утворення тут конкуруючих світ-системних центрів.

4. Причини економічного відставання України треба шукати не тільки в політиці тієї чи іншої уряду або президента, а й, перш за все - в повній неадекватності самої моделі ринкової трансформації, нав'язаної Україні. Це взагалі не модель ХХІ ст. І цілком природно, що в сучасних умовах вона не працює. Найближче вона до класичної моделі ринкової трансформації, яка була характерна для Англії позаминулого століття. І якщо Україна не замінить цю давно застарілу модель ринкової трансформації, перейшовши до сучасної моделі керованого розвитку, то вона ризикує надовго залишитися однією з найбільш відсталих країн периферійного капіталізму.

5. На даному ступені історичного розвитку панівною стає модель керованого розвитку, коли суспільство, виступаючи в якості єдиного колективного суб'єкта, свідомо використовує об'єктивні економічні закони капіталізму для розвитку своїх продуктивних сил. Ключовою умовою моделі керованої ринкової трансформації є контроль суспільства над державою. Саме цей контроль опосередковує свідоме використання суспільством ринкових відносин. Форми контролю суспільства над державою досить різноманітні. Наприклад, якщо для Китаю характерна партійна форма такого контролю, то в європейських країнах склалися інші, непартійні, набагато більш демократичні форми контролю.

6. У цьому відношенні в Україні все ще триває перехідний період. Партійна форма контролю давно вже не діє, а більш сучасні демократичні форми, властиві європейським країнам, ще не склалися, і в результаті фактично не діють взагалі ніякі механізми контролю суспільства над державою. Багато в чому саме тому для України характерна не сучасна

модель керованої ринкової трансформації, а ліберальна модель англійського типу, яка була властива Англії в ХІХ в. Вона давно застаріла, і в сучасних умовах веде не до стихійної індустріалізації, а, навпаки, до деіндустріалізації економіки. Звідси - необхідність переходу до нової моделі розвитку, яка передбачає ту чи іншу форму контролю суспільства над державою. Таким чином, контроль суспільства над державою виступає як економічна категорія і органічно входить в предмет економічної теорії як теоретичне відображення історичної необхідності переходу до сучасної моделі ринкової трансформації.

7. В якійсь мірі фактична відсутність на загальнодержавному рівні сучасної моделі управління ринковою трансформацією в Україні може бути компенсовано її частковою реалізацією на місцевому рівні. Йдеться про можливість створити модель свідомого використання ринкових відносин для локального економічного розвитку за допомогою публічного управління та адміністрування на рівні територіальних громад. Оскільки на загальнонаціональному рівні не працюють механізми контролю суспільства над державою, аналогічні механізми повинні створюватися на місцевому рівні територіальних громад і виступати у вигляді інститутів локального економічного розвитку. Тим самим пануванню в Україні застарілої моделі ринкової трансформації можна протиставити сучасну модель публічного управління розвитку на рівні територіальних громад.

8. Так чином, світ-системний підхід допомагає категоріально осмислити і глибше зрозуміти не тільки природу тої активної протидії, з якою стикається в ХХІ ст. об'єктивний історичний процес розщеплення єдиного перш ядра капіталістичної світ-системи, а й багато проблем ринкової трансформації України, пов'язані з панівною тут застарілою моделлю розвитку.

Список опублікованих праць за темою магістерської роботи:

1. Пушкова Р.Г. Українська модель ринкової економіки /Р.Г.Пушкова // Науковий студентський вісник. Одеський національний економічний університет. Факультет економіки та управління підприємництвом. – Одеса: ОНЕУ, 2018. – № 29. – Т. II. – С. 11-14.

2. Пушкова Р.Г. Стратегії економічного розвитку України/ Р.Г. Пушкова // Актуальні проблеми розвитку економічної теорії в умовах глобалізації: Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Покританівські читання» – Одеса : ОНЕУ, 2019. – С. 95-98.

АНОТАЦІЯ

Пушкова Р.Г. «Світ-системний підхід до аналізу процесу ринкової трансформації в Україні».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 051 «Економіка» за магістерською програмою професійного спрямування «Теорії та моделі управління економікою». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2019.

В роботі проаналізовано погляди науковців щодо теоретичного обґрунтування сутності, особливостей та значущості світ-системного підходу в економіці держави.

Розглянуто стан економіки країн східної Азії та їх особливості в сучасних умовах, а також досліджується місце та роль державного регулювання в умовах стихійної ринкової трансформації. При цьому особлива роль приділяється вивченню моделі керованого розвитку, що свідомо використовує об'єктивні економічні закони капіталізму для розвитку своїх продуктивних сил, як однієї з провідних складових розвитку національної економіки.

Зроблено детальний аналіз застарілої моделі ринкової трансформації в Україні та вивчено основні засади та завдання нової моделі свідомого використання ринкових відносин для локального економічного розвитку за допомогою публічного управління та адміністрування на рівні територіальних громад. Виходячи з підсумків проведеного дослідження, світ-системний підхід допомагає категоріально осмислити і глибше зрозуміти не тільки природу тої активної протидії, з якою стикається в ХХІ ст. об'єктивний історичний процес розщеплення єдиного перш ядра капіталістичної світ-системи, а й багато проблем ринкової трансформації України, пов'язані з панівною тут застарілою моделлю розвитку.

Ключові слова: світ-системний підхід, ядро, ринкова трансформація, ліберальна модель, індустріалізація, національна економіка, інститути, капіталізм, моделі керованого розвитку.

АННОТАЦИЯ

Пушкова Р.Г. «Мир-системный подход к анализу процесса рыночной трансформации в Украине».

Квалификационная работа на получение образовательной степени магистра по специальности 051 «Экономика» по магистерской программе профессионального направления «Теории и модели управления экономикой». - Одесский национальный экономический университет. - Одесса, 2019.

В работе проанализированы взгляды ученых о теоретическом обоснования сущности, особенностей и значимости мир-системного подхода в экономике страны.

Рассмотрено состояние экономики стран Восточной Азии и их особенности в современных условиях, а также исследуется место и роль государственного регулирования в условиях стихийной рыночной трансформации. При этом особая роль уделяется изучению модели управляемого развития, которая сознательно использует объективные экономические законы капитализма для развития своих производительных сил, как одной из ведущих составляющих развития национальной экономики.

Сделано детальный анализ устаревшей модели рыночной трансформации в Украине и изучены основные принципы и задачи новой модели сознательного использования рыночных отношений для локального экономического развития посредством публичного управления и администрирования на уровне территориальных общин. Исходя из итогов проведенного исследования, мир-системный подход помогает категориально осмыслить и глубже понять не только природу того активного противодействия, с которым сталкивается в XXI в. объективный исторический процесс расщепления единого прежде ядра капиталистической мир-системы, но и многие проблемы рыночной трансформации Украины, связанные с господствующей здесь устаревшей моделью развития.

Ключевые слова: мир-системный подход, ядро, рыночная трансформация, либеральная модель, индустриализация, национальная экономика, институты, капитализм, модели управляемого развития.

ANNOTATION

Pushkova R. «World-system approach to the analysis of the process of market transformation in Ukraine».

Qualification work for the master's degree in Economics, specialty 051, under the master's professional orientation program «Theories and models of economic management». – Odessa National University of Economics. – Odessa, 2019.

The paper analyzes the views of scientists on the theoretical justification of the nature, characteristics and significance of the world-system approach in the state economy.

The state of the economy of East Asian countries and their features in modern conditions are examined, and the place and role of state regulation in the conditions of spontaneous market transformation is investigated. In this case, a special role is given to the study of the model of controlled development, consciously using the objective economic laws of capitalism to develop its

productive forces, as one of the leading components of the development of the national economy.

A detailed analysis of the outdated model of market transformation in Ukraine is made and the basic principles and tasks of the new model of conscious use of market relations for local economic development through public administration and administration at the level of territorial communities are studied. Based on the results of the study, the world-system approach helps to categorically comprehend and better understand not only the nature of the active opposition that is encountered in the 21st century. the objective historical process of splitting the previously unified core of the capitalist world system, but also many of the problems of market transformation of Ukraine associated with the outdated development model prevailing here.

Keywords: world-system approach, core, market transformation, liberal model, industrialization, national economy, institutions, capitalism, models of controlled development.